

2022

Tco

Hur mår vi på jobbet?

Kvinnor drabbas hårdast av arbetsorsakade besvär

Kontakt

Ulrika Hagström
ulrika.hagstrom@tco.se

Förord

Hur vi har det på jobbet påverkar i högsta grad livet i övrigt. Att ha ett arbete är centralt för vår försörjning, vårt välbefinnande och vår delaktighet i samhället. Arbetet fyller många viktiga behov och är i mångt och mycket en fråga om identitet.

Majoriteten av oss som finns på den svenska arbetsmarknaden trivs och mår bra på jobbet. Samtidigt uppger hela 29 procent av Sveriges över fem miljoner sysselsatta att de har besvär som orsakas av arbetet. Omräknat till människor av kött och blod innebär det att över 1,6 miljoner människor i Sverige har besvär som beror på deras jobb.

Välutbildade kvinnor tycker i högst grad att de har ett intressant, stimulerande och meningsfullt arbete. Det är positivt. Men samtidigt är de den grupp på arbetsmarknaden som utsätts för den största risken att drabbas av besvär som orsakas av arbetet. Något som begränsar dem även i livet utanför arbetet.

Kvinnor utsätts oftare för psykiskt påfrestande omständigheter som beror på organisatoriska förhållanden i arbetet, men de organisatoriska faktorerna ligger bakom den största andelen av både kvinnors och mäns arbetsorsakade besvär. Den vanligaste orsaken till arbetsorsakade besvär är inom samtliga grupper en för hög arbetsbelastning med otillräcklig återhämtning.

Arbetsmiljöarbetet behöver prioriteras. För att ingen ska bli sjuk eller dö av sitt jobb, och för att säkra kompetensförsörjningen till samhällsbärande bristyrken. Ett jämställt arbetsliv där kvinnor och män har samma möjligheter att arbeta heltid med hälsan i behåll är en förutsättning för att vi på samhällsnivå ska kunna arbeta längre.

Arbetsmiljön, hur vi har det när vi arbetar, är en av TCO:s prioriterade frågor inför valet i höst. Det borde den vara även för våra politiker.

A handwritten signature in black ink that reads "Therese Svanström".

Therese Svanström
Ordförande TCO

Innehållsförteckning

FÖRORD	3
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	5
SAMMANFATTNING	7
RESULTAT	9
De flesta har ett intressant och meningsfullt arbete	9
Många drabbas av arbetsorsakade besvär.....	10
Många begränsas utanför arbetet på grund av arbetsorsakade besvär	13
Olika typer av arbetsorsakade besvär	15
Olika orsaker till besvären	18
Åtgärder mot arbetsorsakade besvär.....	21
Frånvaro på grund av arbetsorsakade besvär	21
SLUTSATSER	23
TCO:S FÖRSLAG	25

Sammanfattning

Den här rapporten ger en bild av vilka arbetsorsakade besvär som drabbar TCO-förbundens medlemmar. Rapporten visar hur arbetsorsakade besvär skiljer sig åt mellan sektorer och vilka besvär som är vanligast beroende på kön och utbildningsnivå. Dessutom tittar vi på vilka orsaker som ligger bakom besvären och vilka åtgärder som vanligen vidtas. Rapporten beskriver även i vilken omfattning de arbetsorsakade besvären leder till begränsningar i livet även utanför arbetet och i vilken mån de leder till frånvaro från arbetet.

Totalt 29 procent av de sysselsatta på svensk arbetsmarknad uppger att de har besvär på grund av arbetet. Det innebär att av Sveriges 5 065 000 sysselsatta är det 1 625 000 personer som anger att de har arbetsorsakade besvär. Bland kvinnor är det 36 procent och bland män 24 procent.

Fler kvinnor än män tycker att de har ett i hög grad intressant och stimulerande arbete och att arbetet är meningsfullt (även om de flesta män också tycker det). Siffran stiger bland yrkesverksamma med högre utbildningsnivå. Trots att arbetet innehåller positiva faktorer är bristerna i arbetsmiljön ibland så stora att de orsakar besvär. Andelen som får arbetsorsakade psykiska besvär är som störst bland kvinnor som arbetar inom region och kommun, och för eftergymnasialt utbildade.

Det finns många typer av arbetsorsakade besvär. De vi kallar psykiska är till exempel sömnstörningar, oro eller ångest, symtom på depression eller utmattningssyndrom och problem med minne, koncentration eller tankeförmåga. Huvudvärk kan klassas som både psykisk och fysisk. De fysiska kan drabba kroppens alla olika delar och våra sinnen som syn och hörsel. Vanligast är fysisk smärta eller värk och problem med nacke/axel/arm.

Den vanligaste orsaken till arbetsorsakade besvär är inom samtliga grupper en för hög arbetsbelastning med otillräcklig återhämtning. Detta är som allra vanligast för dem som arbetar inom region och kommunal sektor och bland kvinnor. Även arbetsorsakade besvär på grund av krävande patienter, anhöriga, elever eller motsvarande är vanligare bland kvinnor och inom region och kommun, liksom förekomsten av otydliga eller motstridiga krav från arbetsgivaren.

Det är vanligare att kvinnor utsätts för psykiskt påfrestande omständigheter som beror på organisatoriska förhållanden i arbetet. Män utsätts oftare för fysiskt påfrestande arbetsförhållanden. Trots det ligger de organisatoriska faktorerna bakom den största andelen av både kvinnors och mäns arbetsorsakade besvär.

De två vanligaste typerna av arbetsorsakade besvär är trötthet och fysisk smärta eller värk. Ungefär hälften av dem som har något arbetsrelaterat besvär lider av sömnstörningar.

Gällande de olika typerna av psykiska besvär till följd av arbetet är kvinnor mer utsatta än män för samtliga av dem. Utöver trötthet och sömnstörningar utgörs de psykiska besvären av oro eller ångest, symtom på depression eller utmattningssyndrom samt problem med minne, koncentration eller tankeförmåga. Kvinnor har också i högre grad

arbetsorsakad huvudvärk, samt problem med nacke, axel eller arm än män. I övrigt finns det inga könsskillnader i hur vanligt det är med kroppsliga besvär.

Kvinnor oavsett utbildningsnivå samt män med eftergymnasial utbildning drabbas oftare av symtom på utmattningssyndrom än män med lägre utbildning. Både kvinnor och män med eftergymnasial utbildning ligger på en högre nivå av vart och ett av de psykiska arbetsorsakade besvären, medan de med kortare utbildning drabbas mer av varje enskilt fysiskt besvär.

Kvinnor som är anställda inom region och kommunal sektor har oftare arbetsorsakade sömnstörningar samt trötthet än kvinnor i privat sektor. Risken att överhuvudtaget drabbas av arbetsorsakade besvär, är också störst för kvinnor inom region och kommuner, medan det inte verkar finnas någon skillnad i att drabbas mellan män i olika sektorer.

De som drabbas av arbetsorsakade besvär behöver stöd för att kunna hantera detta. Att besvären leder till frånvaro från arbetet är vanligare bland dem som arbetar inom region än i andra sektorer. Det totala antalet personer som det senaste året (2020) har en frånvaro från arbetet till följd av arbetsorsakade besvär på längre än en månad uppgår till cirka 146 000, varav uppskattningsvis 98 000 är kvinnor.

Bland dem som drabbats av arbetsorsakade besvär är den vanligaste åtgärden personlig stöttning av chefen eller någon som arbetsgivaren utsett. I andra hand har man fått avlastning, till exempel att kunna lämna över uppgifter till andra. Därefter kommer nya arbetsverktyg, hjälpmedel eller skyddsutrustning. Andra åtgärder är förändrade arbetsuppgifter och byte av arbetsgivare eller arbetsplats.

En åtgärd som förekommer i signifikant¹ högre grad bland kvinnor (9 procent) än män (5 procent) är att man på grund av arbetsorsakade besvär har gått ned i arbetstid. Det betyder att cirka 80 000² kvinnor har gått ner i arbetstid till följd av arbetsorsakade besvär. Antalet män som gått ned i arbetstid på grund av arbetsorsakade besvär skattas till drygt 36 000³.

1 Vid en urvalsundersökning beräknar man hur stor sannolikheten är att man vid ett annat slumpmässigt urval också skulle ha fått samma resultat. Detta beräknas så att man med 95 procents sannolikhet skulle ha fått ett värde som ligger inom det angivna så kallade konfidensintervallet. Det betyder att den siffra vi anger även skulle kunna vara lägre eller högre med ett annat slumpmässigt urval, men med 95 procents säkerhet ligger det inom angivet konfidensintervall.

2 Konfidensintervallet är mellan 7 och 11 procent, därav ligger antalet på mellan 62 000 och 98 000.

3 Konfidensintervallet är mellan 4 och 6 procent, därav ligger antalet på mellan 29 000 och 44 000.

Resultat

De flesta har ett intressant och meningsfullt arbete

Enligt Arbetsmiljöverkets senaste kartläggning av arbetsmiljön anser tre av fyra att de i hög grad har ett intressant och stimulerande arbete. Ännu fler (83 procent) tycker så bland kvinnor inom region och bland män i statlig sektor (87 procent). Många svarar också att arbetet är meningsfullt inom alla sektorer, men särskilt inom region som är den sektor där flest anser det (88 procent bland kvinnor och 86 procent bland män).

DIAGRAM 1. Andel som anser att de i hög grad har ett intressant och stimulerande arbete (per sektor och kön)

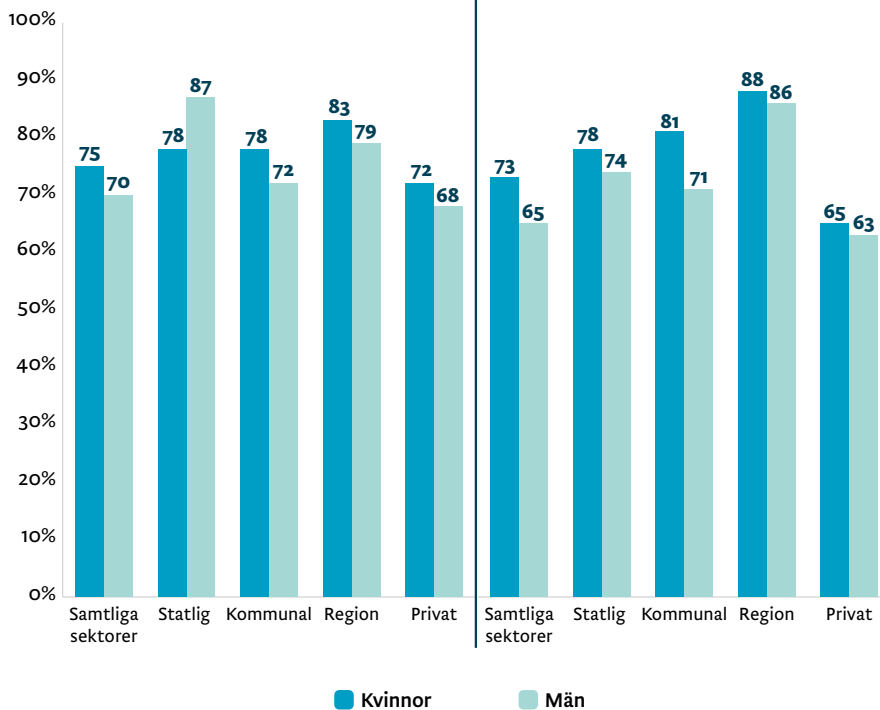
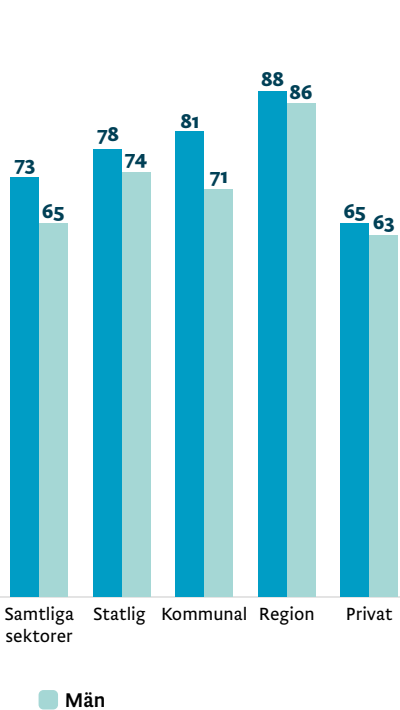

DIAGRAM 2. Andel som anser att arbetet är meningsfullt (per sektor och kön)

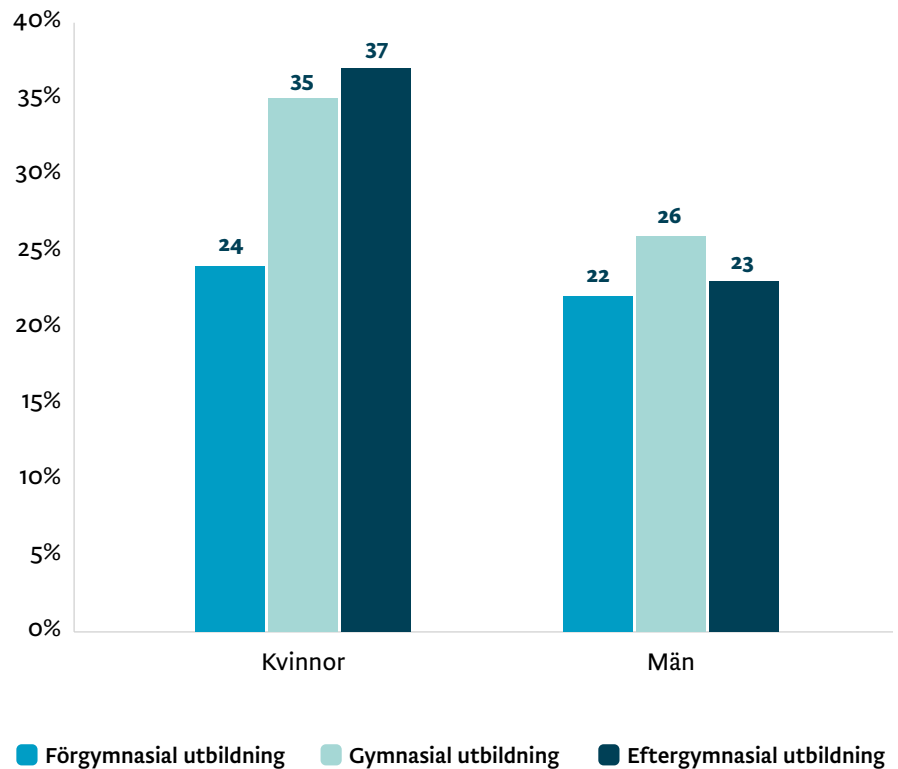
Källa: Arbetsmiljöverkets "Arbetsmiljön 2019"

Generellt sett är det en större andel kvinnor än män som säger både att de har ett i hög grad intressant och stimulerande arbete och att arbetet är meningsfullt, även om det också bland män är en klar majoritet cirka sju av tio som anser det. Med en högre utbildningsnivå är det ännu fler.

Många drabbas av arbetsorsakade besvär

Andelen sysselsatta med besvär till följd av arbetet är 29 procent. Att 29 procent av Sveriges 5 065 000 sysselsatta har arbetsorsakade besvär betyder att det är 1 625 000 personer som anger att de har besvär som beror på arbetet. Bland kvinnor är det 36 procent och bland män 24 procent. (Se tabell 2.) Bland kvinnor med lägre utbildning, det vill säga som inte har gått gymnasiet, är det färre som har arbetsorsakade besvär, cirka en av fyra, vilket är samma nivå som bland män totalt.

DIAGRAM 3. Andel med arbetsorsakade besvär per kön och utbildningsnivå

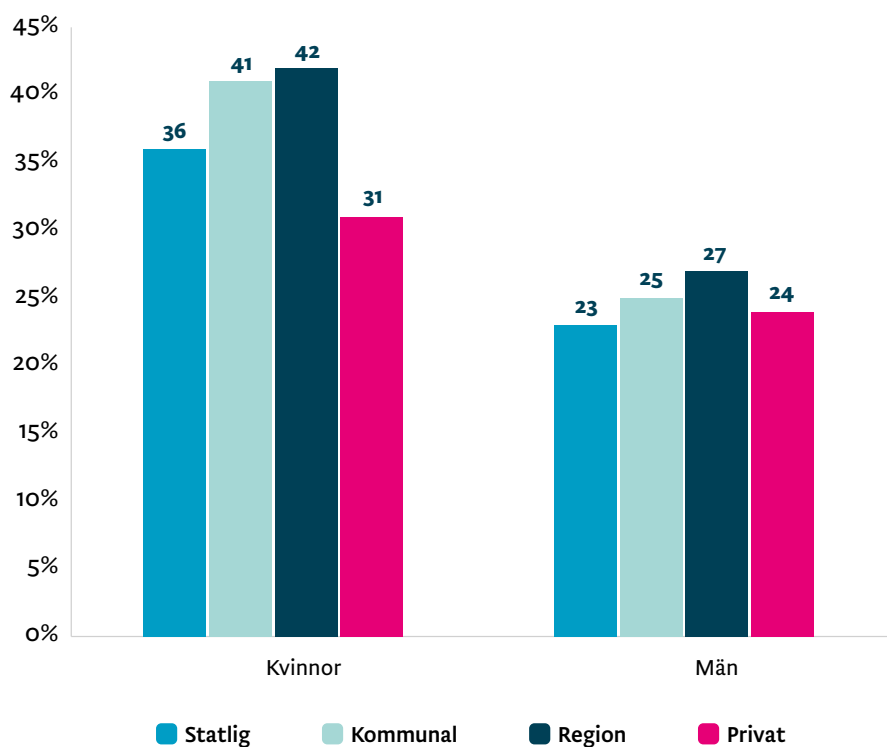

29 procent av alla yrkesverksamma har besvär som orsakas av arbetet.

Källa: Arbetsmiljöverkets "Arbetsorsakade besvär 2020"

Risken att få arbetsorsakade besvär är lägre bland män oavsett vilken sektor de jobbar inom. Bland kvinnor drabbas fyra av tio av de anställda i region och kommun. Inom privat sektor drabbas tre av tio kvinnor. Statligt anställda kvinnor ligger på en nivå mitt emellan anställda i privat sektor respektive i region eller kommunal sektor.

DIAGRAM 4. Andel med arbetsorsakade besvär per kön och sektor

Källa: Arbetsmiljöverkets ”Arbetsorsakade besvär 2020”

Mest drabbade av arbetsorsakade besvär är kvinnor som arbetar inom hälso- och sjukvården. Bland män är det främst inom näringsgrenar som ”Vård och omsorg med boende” och ”Offentliga tjänster som försvar, brand och polis” som man får arbetsorsakade besvär.

Risken att få arbetsorsakade besvär är lägre bland män oavsett vilken sektor de jobbar inom.

Tabell 1. Andel med arbetsorsakade besvär per näringsgren inom vilka medlemmar i TCO-förbund är verksamma

Näringsgrenar, ingår helt el delvis i TCO-förbund * = Ej statistiskt säkerställd könsskillnad	Andel med arbetsorsakade besvär		
	Kvinnor	Män	Totalt
Hälso- och sjukvård	42%	27%	38%
Utbildning	41%	22%	35%
Öppna sociala insatser*	38%	24%	35%
Vård och omsorg med boende*	37%	32%	36%
Kultur och nöje	40%	24%	33%
Offentliga tjänster (Försvar, Polis, Brand)*	32%	31%	32%
Offentlig förvaltning	36%	15%	29%
Uthyrning och stödtjänster; Bemanning, arbetsförmedling*	35%	23%	29%
Informations- och kommunikationsverksamhet	35%	21%	25%
Verksamhet av huvudkontor; konsulttjänster till företag	33%	16%	23%
Finans- och försäkringsverksamhet	33%	13%	23%

Källa: Arbetsmiljöverkets ”Arbetsorsakade besvär 2020”

Många begränsas utanför arbetet på grund av arbetsorsakade besvär

Totalt bland kvinnor och män tillsammans är det 70 procent som inte har några arbetsorsakade besvär. Ytterligare 8 procent har besvär som inte begränsar dem, varken i arbetet eller utanför, och 2 procent begränsas i arbetet, men inte utanför när de är lediga.

Ungefär 20 procent, det vill säga cirka 962 000 personer har arbetsorsakade besvär som begränsar dem utanför arbetet, men skillnaderna är stora mellan kvinnor och män.

Hela 24 procent av kvinnorna har besvär som i någon mån begränsar dem i livet utanför arbetet. Motsvarande andel bland män är 15 procent. Det betyder att över en halv miljon, cirka 570 000⁴ kvinnor i Sverige besväras av arbetsorsakade besvär som begränsar dem i livet utanför arbetet. Motsvarande antal bland män är cirka 400 000⁵.

” Kvinnor med eftergymnasial utbildning är värst utsatta för arbetsorsakade besvär som lett till begränsningar utanför arbetet

Kvinnor med eftergymnasial utbildning är värst utsatta för arbetsorsakade besvär som lett till begränsningar utanför arbetet (26 procent). Bland kvinnor med gymnasium som högsta utbildning är andelen 22 procent, och bland kvinnor utan gymnasieutbildning 15 procent, det vill säga samma nivå som bland män. Bland män förekommer inte någon ökad risk kopplad till utbildningsnivå.

Hela 24 procent av kvinnorna har besvär som i någon mån begränsar dem i livet utanför arbetet. Motsvarande andel bland män är 15 procent.

Tabell 2. Andel med arbetsorsakade besvär (ej pga olyckor) totalt, per kön och utbildningsnivå i procent

Svarsalternativ	Totalt %	Kvinnor %	Män %	Kvinnor + Utbildning %			Män + Utbildning %		
				Förgymn.	Gymnasium	Eftergymn.	Förgymn.	Gymnasium	Eftergymn.
Ja	29	36	24	24	35	37	22	26	23
– varav begränsat utanför arbetet	19	24	15	15	22	26	15	16	14
– varav begränsat endast i arbetet	2	3	2	2	2	3	1	2	2
– varav inte begränsat	8	9	7	8	11	8	6	8	6
Nej	70	64	76	76	65	63	77	74	77
Bas: Sysselsatta n=skattat 1000-tal	5 065	2 384	2 681	138	748	1 494	243	1 201	1 231

Källa: Arbetsmiljöverkets ”Arbetsorsakade besvär 2020”

På grund av avrundning till närmaste heltal blir den totala siffran inte alltid 100 procent.

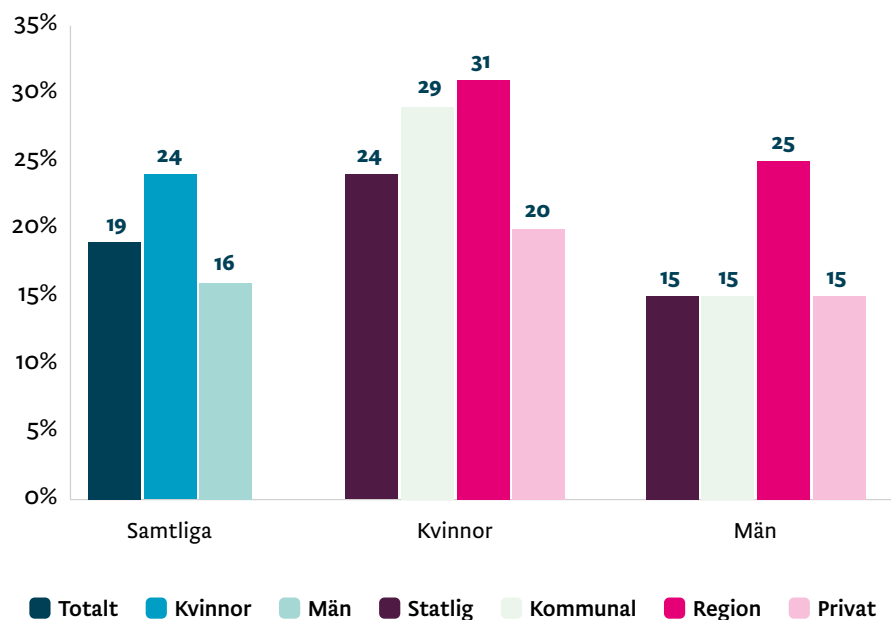
4 Cirka 572 000 med ett konfidensintervall mellan 520 000 och 620 000 för kvinnor.

5 Cirka 402 000 med ett konfidensintervall mellan 349 000 och 456 000 för män.

Mest drabbade av arbetsorsakade besvär som begränsar livet utanför arbetet är kvinnor anställda inom region eller kommunal sektor, tre av tio. Bland statligt anställda kvinnor är det 24 procent som begränsas i livet utanför arbetet, och bland kvinnor anställda i privat sektor är det 20 procent. Bland män är det 15 procent i alla sektorer, utom i region där 25 procent av männen begränsas i livet utanför arbetet.

DIAGRAM 5. Andel med arbetsorsakade besvär som begränsar dem i livet utanför arbetet uppdelat på kön och sektor

Källa: Arbetsmiljöverkets "Arbetsorsakade besvär 2020"

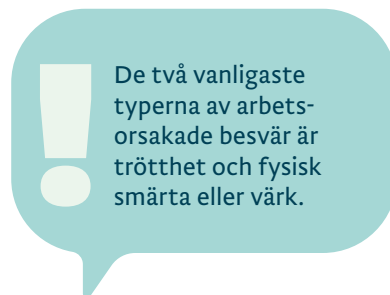
Olika typer av arbetsorsakade besvär

Könsskillnader

De två vanligaste typerna av arbetsorsakade besvär är trötthet och fysisk smärta eller värk. I undersökningen kan en person ange att den har flera besvär. Bland alla män som har arbetsorsakade besvär är det två av tre som besväras av trötthet orsakad av arbetet. Lika många, två av tre, har angett att de har fysisk smärta eller värk. Även bland de kvinnor som har arbetsorsakade besvär har två av tre fysisk smärta eller värk. Ännu fler, åtta av tio kvinnor med besvär, anger trötthet till följd av arbetet.

Över hälften av kvinnorna med besvär lider av sömnstörningar och knappt hälften av männen gör det. Vad gäller psykiska besvär till följd av arbetet är gruppen kvinnor mer utsatta än män för samtliga av dem. Utöver trötthet och sömnstörningar utgörs de psykiska besvären av oro eller ångest, symptom på depression eller utmattningssyndrom respektive problem med minne, koncentration eller tankeförmåga.

Könsskillnaden i hur vanligt det är med arbetsorsakad huvudvärk respektive problem med nacke, axel, arm är också statistiskt säkerställd. I övrigt förekommer inga skillnader mellan kvinnor och män i hur vanligt det är med kroppsliga besvär, såsom problem med ”ryggen (utom nacke)”, ”fingrar, hand eller handled”, ”höfter, bäcken, ben, knä, fötter eller tår”, ”allergi, astma eller hudbesvär”, ”ögon eller syn”, ”hörselnedsättning, tinnitus eller ljudöverkänslighet” och ”heshet eller andra problem med rösten”.

Tabell 3. Andel med viss typ av arbetsorsakade besvär totalt, per kön, utbildning och sektor i procent

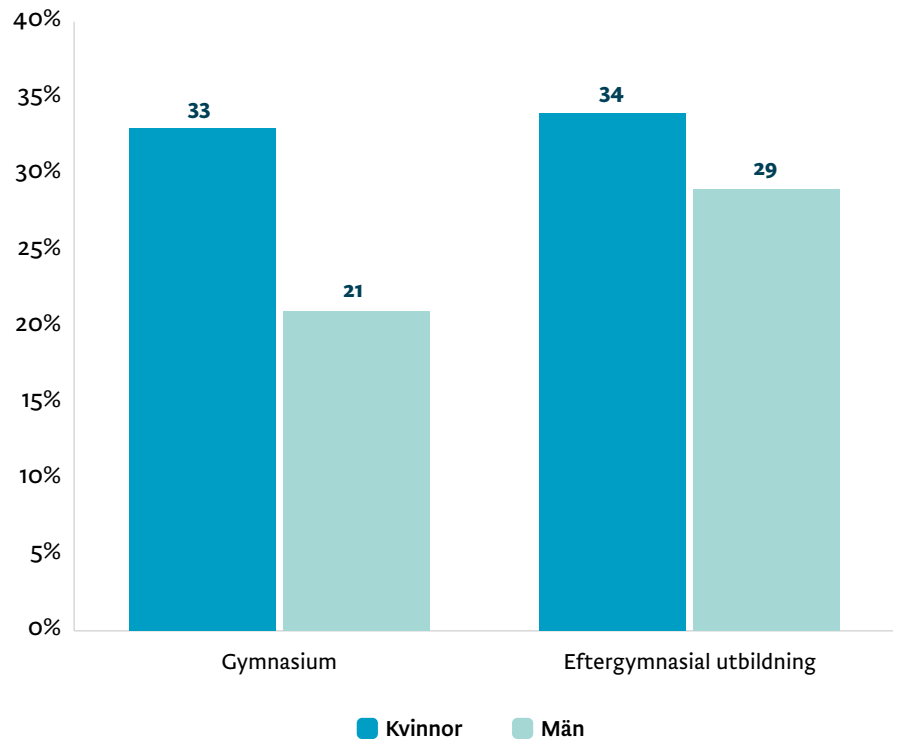
Typ av besvär till följd av arbetet	Totalt %	Kön		Utbildning		Sektor				
		Kvinnor	Män	Gymnasium	Eftergymnasial	Stat	Kommun	Region	Privat	
Sömnstörningar	49	54	43	43	55	53	58	61	44	
Trötthet	74	79	67	69	78	72	81	85	70	
Huvudvärk	48	57	38	45	52	49	58	58	44	
Oro eller ångest	45	51	38	38	52	47	53	54	41	
Fysisk smärta/värk	64	64	65	72	57	60	58	55	68	
Sympt depression/ utmattning	29	33	25	27	32	27	35	35	27	
Problem med:										
Minne, koncentration, tankeförmåga	37	44	29	31	42	44	46	45	32	
Nacke, axel, arm	58	61	54	61	54	59	52	50	60	
Ryggen (ej nacke)	45	46	45	51	39	44	39	39	49	
Händer	27	28	27	33	22	21	22	21	31	
Höft, ben, fot	30	29	30	36	23	26	28	27	31	
Hörsel, tinnitus	20	22	18	22	19	19	31	16	17	
Bas: Sysselsatta med arbetsorsakade besvär pga olycka samt andra förhållanden n=skattat 1000-tal	16 025	892	734	652	870	112	359	125	1028	

Källa: Arbetsmiljöverkets ”Arbetsorsakade besvär 2020”

Utbildning

Bland kvinnor med arbetsorsakade besvär är det ungefär lika vanligt oavsett utbildningsnivå (en av tre) att ha symtom på depression eller utmattningssyndrom. Även bland män med eftergymnasial utbildning och arbetsorsakade besvär är det cirka 30 procent som har sådana symtom. Medan män som har arbetsorsakade besvär och enbart gymnasium som högsta utbildning drabbas av detta i markant lägre grad (en av fem).

DIAGRAM 6. Andel av dem med arbetsorsakade besvär som har symtom på depression eller utmattningssyndrom, per kön och utbildningsnivå

Källa: Arbetsmiljöverkets "Arbetsorsakade besvär 2020"

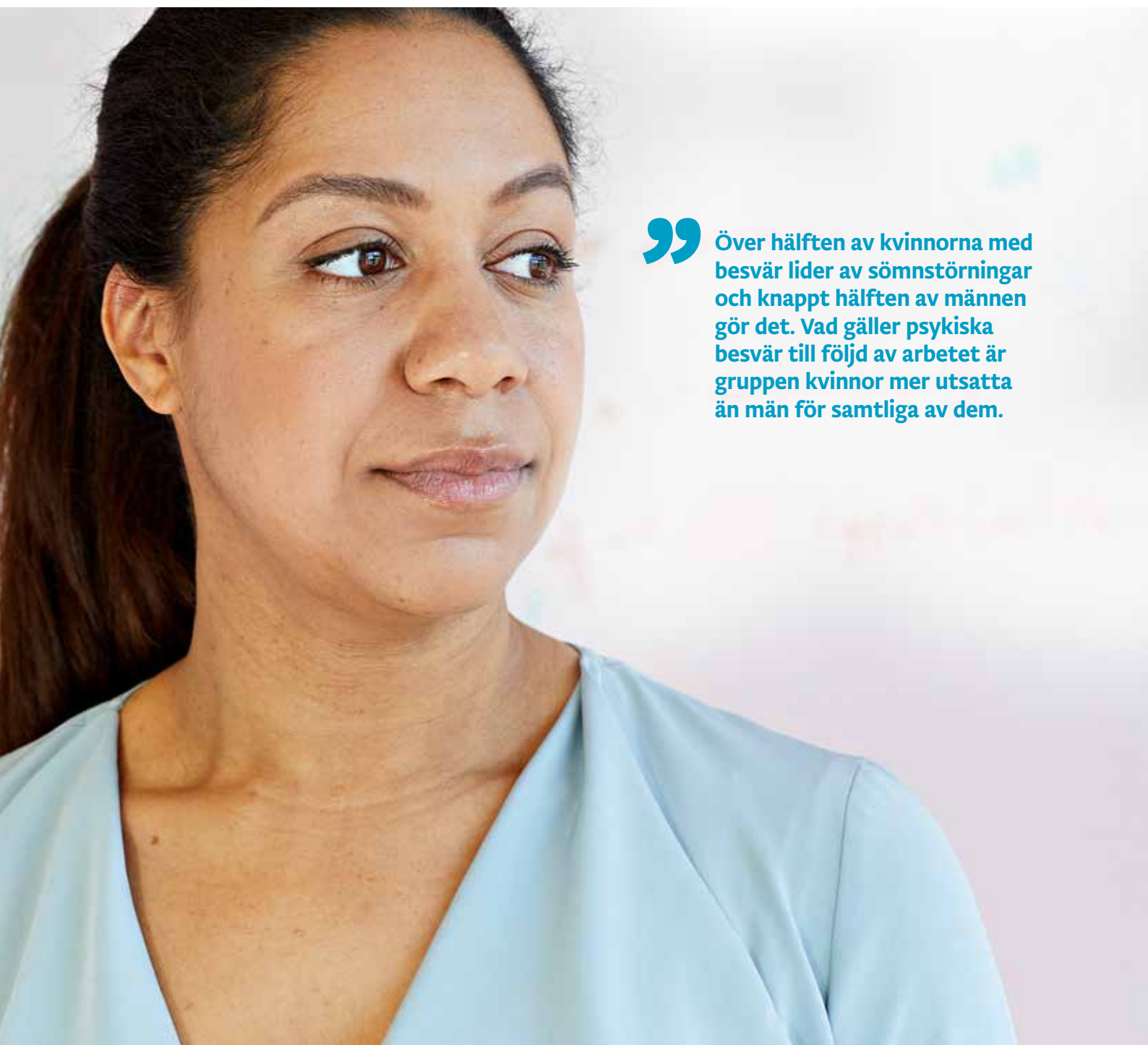
I övrigt ligger de yrkesverksamma med eftergymnasial utbildning på en signifikant högre nivå på vart och ett av de psykiska arbetsorsakade besvären inklusive huvudvärk och problem med minne, koncentration och tankeförmåga, än vad de med gymnasium som högsta utbildning gör.

De med gymnasium som högsta utbildning drabbas i stället genomgående mer av vart och ett av de fysiska besvären, utom vad gäller hörsel, syn och röst. Där är det mer lika mellan grupperna. Eftergymnasialt utbildade män har dock i markant lägre grad än andra grupper problem kopplade till hörseln.

Sektor

Det är vanligare att kvinnor som har arbetsorsakade besvär och är anställda inom region och kommunal sektor anger att de har sömnstörningar samt trötthet, än kvinnor i privat sektor. Risken att överhuvudtaget drabbas av arbetsorsakade besvär är som sagt högst bland kvinnor inom region och kommuner, medan det inte verkar finnas någon signifikant skillnad mellan män i olika sektorer. Det är dock viktigt att komma ihåg att kvinnor i alla sektorer oftare drabbas av arbetsorsakade besvär än vad män gör. (Se diagram 4.)

Däremot finns vissa skillnader i *vilka* besvär som är vanligast i olika sektorer även för män. Till exempel är det vanligare att män med arbetsorsakade besvär i privat sektor anger att de har problem med "nacke, axel, arm" än män i region och kommun. Det är också vanligare att privat anställda har fysiska problem med "fingrar, hand, handled" än anställda i andra sektorer.

” Över hälften av kvinnorna med besvär lider av sömnstörningar och knappt hälften av männen gör det. Vad gäller psykiska besvär till följd av arbetet är gruppen kvinnor mer utsatta än män för samtliga av dem.

Olika orsaker till besvären

Hög arbetsbelastning

För hög arbetsbelastning är den vanligaste orsaken till arbetsorsakade besvär. Det gäller oavsett kön, utbildning eller sektor. För de sysselsatta med besvär till följd av arbetet var hög arbetsbelastning orsaken hos 64 procent.

För hög arbetsbelastning är den vanligaste orsaken till arbetsorsakade besvär.

Besvär till följd av arbetet som orsakats av hög arbetsbelastning upplevs i än högre grad av kvinnor som arbetar inom region och kommun. Där är hög arbetsbelastning orsak till besvären för 79 (region) respektive 72 procent (kommun) av sysselsatta med arbetsorsakade besvär. För kvinnor inom privat och statlig sektor ligger andelen kring 61 respektive 62 procent.

Påfrestande arbetsställningar och stillasittande

Påfrestande arbetsställningar eller långvarigt stillasittande anges som den näst vanligaste orsaken till besvär för både män och kvinnor. Hälften av dem med besvär anger denna orsak och än fler av dem utan eftergymnasial utbildning. Dock anger något färre, fyra av tio bland anställda i kommunal sektor detta som en orsak än vad anställda i de andra sektorerna gör.

Tabell 4. Andel med viss typ av arbetsorsakade besvär totalt, per kön, utbildning och sektor i procent

Vanligaste orsakerna till besvär p g a arbetet	Andel av dem med besvär Totalt %	Kön		Utbildning		Sektor			
		Kvinnor	Män	Gymnasium	Eftergymnasial	Stat	Kommun	Region	Privat
Vanliga organisatoriska och sociala orsaker:									
För hög arbetsbelastning	64	67	60	60	66	62	70	77	60
Krävande kunder, patienter, anhöriga, elever eller motsvarande	30	33	25	25	33	25	44	41	24
Otydliga/motstridiga krav från arbetsgivare	28	31	24	21	33	27	34	36	25
Bristande stöd eller uppskattning från chef	23	26	19	20	25	20	28	26	21
Bristande stöd eller uppskattning från arbetskamrater	10	13	7	9	11	9	12	14	9
Vanliga fysiska orsaker:									
Påfrestande arbetsställning/stillasittande	49	48	51	56	45	54	35	42	55
Tung manuell hantering	28	24	33	44	14	7	23	24	32
Arbete vid dator/ bildskärm	26	28	24	17	35	47	17	19	28
Bas: Sysselsatta med arbetsorsakade besvär (inte olycka) n=skattat 1000-tal	1 490	848	642	573	828	106	329	117	937

Källa: Arbetsmiljöverkets "Arbetsorsakade besvär 2020"

Krävande kunder, patienter eller motsvarande

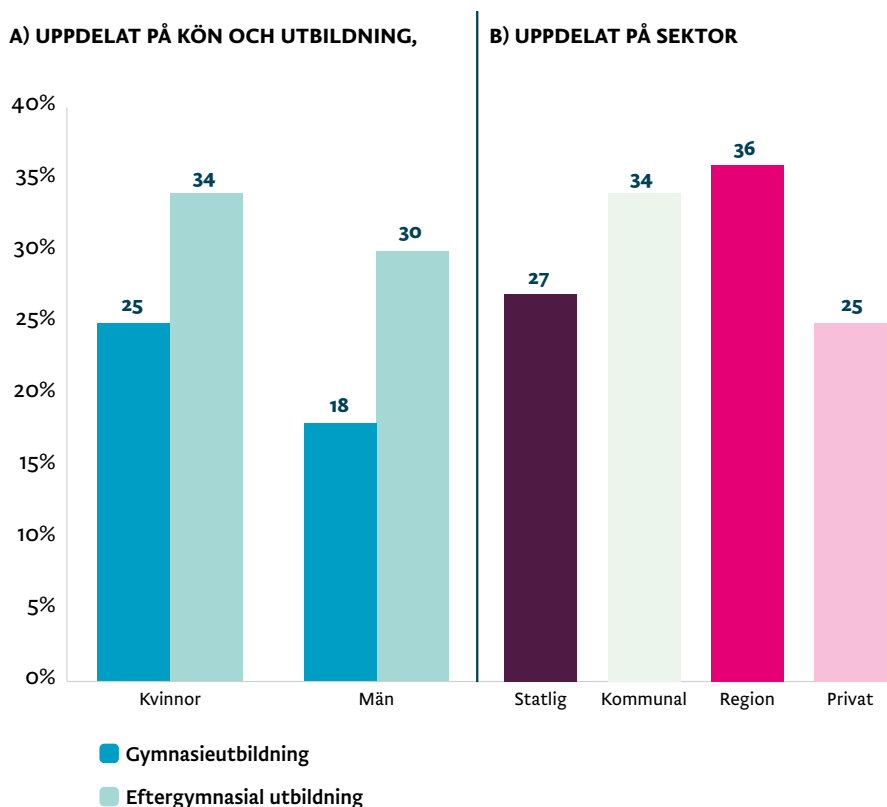
På tredje plats bland orsaker till besvär av arbetet kommer krävande kunder, patienter, anhöriga, elever eller motsvarande. Bland kvinnor anges detta som orsak bland en av tre, och bland män en av fyra.

Mer än fyra av tio av de anställda inom kommun och region anger denna orsak. I statlig sektor är det 25 procent och i privat sektor 24 procent. Bland kvinnor och män sammantaget är det en tredjedel av dem med eftergymnasial utbildning som anger krävande kunder, patienter, anhöriga, elever eller motsvarande som orsak till arbetsorsakade besvär. Bland dem med enbart gymnasium som högsta utbildning är det en fjärdedel. Även om skillnaden är stor mellan olika sektorer är nivån hög i samtliga sektorer.

Otydliga eller motstridiga krav från arbetsgivaren

Otydliga eller motstridiga krav från arbetsgivaren anges vara en orsak för nästan var tredje kvinna med besvär, och för var fjärde man. Kvinnor och män med eftergymnasial utbildning upplever detta som en orsak i högre grad än dem med enbart gymnasium. Yrkesverksamma inom regioner och kommunal sektor upplever detta oftare än dem inom privat eller statlig sektor.

DIAGRAM 7. Andel av dem som har arbetsorsakade besvär som anger "Otydliga eller motstridiga krav från arbetsgivaren" som orsak till besvär

Källa: Arbetsmiljöverkets "Arbetsorsakade besvär 2020"

Bristande stöd, kränkande särbehandling samt hot eller våld

Bristande stöd eller uppskattning från chefen uppges vara en orsak till besvär av signifikant fler kvinnor (26 procent) jämfört med män (19 procent). Det är också något vanligare som orsak till besvär bland dem med eftergymnasial utbildning. Det är färre än hälften så många som uppger att bristande stöd eller uppskattning från arbetskamrater är en orsak till besvär, bara tio procent av dem med besvär. (Se tabell 4.)

När kränkande särbehandling uppges vara orsak till besvär, är det bland kvinnor lika vanligt att man uppger särbehandling från chef som från arbetskamrater (sex procent vardera). För män är det oftare från chef (fyra procent) än från arbetskamrater (två procent).

Kvinnor med arbetsorsakade besvär anger oftare hot eller våld som orsak till besvären (sju procent). Bland män med besvär anger totalt fyra procent hot eller våld som orsak. Kvinnor som arbetar i kommunal sektor anger i signifikant högre grad (elva procent) än anställda i andra sektorer (fyra till sex procent) hot eller våld som orsak. Medan det bland män är både de i statlig och i kommunal tjänst som ligger högst (cirka 11–14 procent) i att ange hot eller våld som orsak. Minst vanligt är det bland privat anställda (cirka tre procent) bland både kvinnor och män.

Tabell 5. Andel i procent av dem som har arbetsorsakade besvär som beror på hot eller våld, eller kränkande särbehandling, efter kön per sektor

Hot eller våld som orsak till arbetsorsakade besvär	Totalt %	Kvinnor totalt 7 % och per sektor:				Män totalt 4 % och per sektor:			
		Stat	Kommun	Region	Privat	Stat	Kommun	Region	Privat
Hot eller våld	6	5	11	6	4	14	12	*	3
* = ej tillräckligt underlag för att beräkna män i region									
Kränkande särbehandling	Totalt	Kvinnor totalt				Män totalt			
Från chefen	5					6			
Från arbetskamr	4					6			

Källa: Arbetsmiljöverkets "Arbetsorsakade besvär 2020"

Andra orsaker till arbetsorsakade besvär

Andra vanligt förekommande orsaker till arbetsorsakade besvär är "tung manuell hantering", vilket upplevs oftare av män och av dem utan eftergymnasial utbildning samt "arbete vid dator eller bildskärm", som är utan signifikanta könsskillnader.

Generellt är kroppsligt påfrestande/fysiska förhållanden mer vanligt förekommande som orsak för män, och psykiskt påfrestande/organisatoriska förhållanden mer vanligt förekommande orsak bland kvinnor med besvär.

Organisatoriska förhållanden kan exempelvis vara otydliga eller motstridiga krav från arbetsgivaren, liksom sociala förhållanden i arbetet som bristande stöd eller uppskattning från chefen. Brister i den organisatoriska och sociala arbetsmiljön anges oftare som orsak till arbetsorsakade besvär bland kvinnor, men förekommer också i hög grad bland män med arbetsorsakade besvär.

Åtgärder mot arbetsorsakade besvär

Bland dem som drabbats av arbetsorsakade besvär är det cirka 36 procent som svarar att de som åtgärd fått personlig stöttning av chefen eller någon som arbetsgivaren utsett. Det är den vanligaste åtgärden. I andra hand har man fått avlastning, till exempel att kunna lämna över uppgifter till andra, vilket anges av 29 procent. Därefter kommer att man har fått nya arbetsverktyg, hjälpmedel eller skyddsutrustning, i snitt 17 procent. Förändrade arbetsuppgifter har cirka 14 procent fått som åtgärd. Det finns inga signifikanta skillnader mellan olika grupper.

Byte av arbetsgivare eller arbetsplats uppges som åtgärd av sju procent. Här finns en tendens att åtgärden förekommer något oftare inom region och kommunal sektor, och därmed även något oftare bland kvinnor.

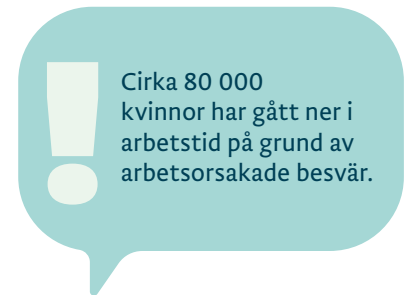
En åtgärd som förekommer i signifikant högre grad bland kvinnor än män är att man på grund av arbetsorsakade besvär har gått ned i arbetstid. Nio procent av kvinnor med arbetsorsakade besvär har gått ned i arbetstid. Bland männen med arbetsorsakade besvär är det fem procent. Det betyder att cirka 80 000⁶ kvinnor har gått ner i arbetstid till följd av arbetsorsakade besvär. Antalet män som gått ned i arbetstid på grund av arbetsorsakade besvär skattas till drygt 36 000⁷.

Det är mer än dubbelt så vanligt att kvinnor i yrken med krav på fördjupad högskolekompetens (elva procent) går ner i arbetstid på grund av arbetsorsakade besvär jämfört med män i samma grupp (fyra procent).

Frånvaro på grund av arbetsorsakade besvär

Av dem som säger att de har arbetsorsakade besvär är det 29 procent som även har varit frånvarande från arbetet på grund av besvären. 31 procent bland kvinnor och 27 procent bland män. Tolv procent är frånvarande upp till en vecka. Ytterligare åtta procent av dem med besvär är borta mellan åtta dagar och fyra veckor, och kring sju procent har en frånvaro på över en månad upp till ett halvår, medan två procent drabbas av frånvaro i mer än sex månader.

Totalt har nio procent (elva procent av kvinnorna och sju procent av männen) varit frånvarande mer än en månad under det senaste året (2020) på grund av arbetsorsakade besvär. Till antalet blir det då uppskattningsvis 146 000⁸ personer, varav cirka 98 000 kvinnor som varit frånvarande mer än en månad det senaste året (2020) på grund av arbetsorsakade besvär.

6 Konfidensintervallet är mellan 7 och 11 procent, därav ligger antalet på mellan 62 000 och 98 000.

7 Konfidensintervallet är mellan 4 och 6 procent, därav ligger antalet på mellan 29 000 och 44 000.

8 Med ett konfidensintervall mellan 7 och 11 procent blir antalet mellan 113 000 och 178 000 (varav 89 000–107 000 kvinnor).

Tabell 6. Andel av dem med besvär som varit frånvarande under de senaste 12 månaderna på grund av arbetsorsakade besvär, per kön

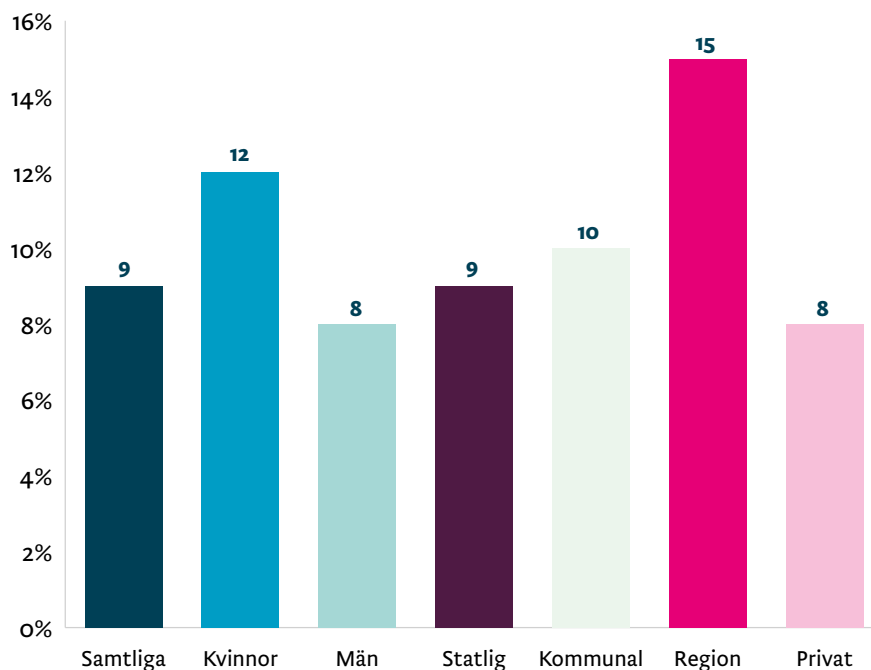
Svarsalternativ	Totalt %	Kvinnor %	Män %
JA	29	31	27
- varav upp till en vecka	12	12	12
-varav mellan 8 dgr till 4 veckor	8	8	8
-varav mer än 4 veckor	9	11	7
NEJ	70	69	73
Bas: Sysselsatta m besvär inkl olyckor n=skattat 1000-tal	1 625	892	734

Källa: Arbetsmiljöverkets "Arbetsorsakade besvär 2020"

Den längre frånvaron, det vill säga mer än en månad eller längre är högst bland kvinnor med gymnasial utbildning (15 procent). Därefter kommer kvinnor med eftergymnasial utbildning och män med gymnasial (åtta–nio procent). Bland män med eftergymnasial utbildning är det färre, (5 procent) av dem med besvär som varit frånvarande mer än en månad eller längre.

Vid en motsvarande jämförelse mellan sektorer framkommer att det är flest som drabbas av längre frånvaro till följd av arbetsorsakade besvär inom region (15 procent). Därefter i tät följd inom kommunal sektor (tio procent) statlig sektor (nio procent) och privat sektor (åtta procent).

DIAGRAM 8. Andel av dem som har arbetsorsakade besvär, som varit frånvarande mer än en månad under de senaste 12 månaderna på grund av arbetsorsakade besvär, uppdelat per kön respektive sektor⁹

Källa: Arbetsmiljöverkets "Arbetsorsakade besvär 2020"

⁹ Större osäkerhet i skattning för kategorierna "Män" och "Statlig" på grund av litet antal.

Slutsatser

Tjänstemännen har ofta en stark förankring på arbetsmarknaden och identifierar sig i hög grad med sina yrken och karriärer. De vill själva känna att de är professionella och gör ett bra jobb. Jobbet är ofta stimulerande och engagerande, men brister i den organisatoriska och sociala arbetsmiljön kan leda till ohälsosam stress.

Olika organisatoriska och sociala faktorer i arbetet har betydelse för hur man mår och kan prestera, både i och utanför arbetet. Exempel på faktorer som påverkar hälsan är arbetsbelastning, möjlighet att styra över hur det egna arbetet läggs upp och socialt stöd i arbetet.

Det finns alltså en övergripande koppling mellan hur det är på arbetet och hur yrkesarbetande trivs och mår. Generellt sett är belastning i form av höga krav och bristande resurser förenat med en ökad förekomst av arbetsorsakade besvär. Det kan i förlängningen leda till ökad psykisk och fysisk ohälsa.

Hur arbetet organiseras har betydelse för anställdas hälsa och välbefinnande. Sådana samband är generella och gäller både kvinnor och män. Däremot varierar sättet att organisera arbetet, och därmed de övergripande arbetsvillkoren, mellan olika sektorer. I och med att könssammansättningen skiljer sig åt mellan olika sektorer kan kvinnor och män exponeras för delvis olika arbetsmiljö, och därmed ges olika möjlighet till en god hälsa.

Exempelvis är antalet anställda per chef i kvinnodominerade branscher ofta betydligt högre än i mansdominerade. Det administrativa stödet till chefer är också generellt mindre i kvinnodominerad verksamhet än mansdominerad, även inom samma sektor.

Idag finns en gedigen kunskap om vilka organisatoriska och sociala faktorer som bidrar till positiva arbetsorsakade resultat och god hälsa. Nästa steg är att använda denna kunskap för att skapa en hållbar arbetsmiljö för såväl kvinnor som män, liksom för kvinno- respektive mansdominerade yrken och sektorer. Förutsättningarna för en god arbetsmiljö är delvis en politisk fråga, i den mån det handlar om prioriteringar av resurser. Vilka resurser som finns att tillgå måste också vara klart i så pass god tid att det är möjligt att planera verksamheten.

I rapporten framgår att arbetsorsakade besvär är vanligast bland kvinnor, speciellt inom region men även inom statlig och privat sektor. Främsta orsaken är en för hög arbetsbelastning. Andra vanliga organisatoriska och sociala orsaker är otydliga eller motstridiga krav från arbetsgivaren och bristande stöd eller uppskattning från chefen. Fler kvinnor än män går ner i arbetstid för att orka med att arbeta utan att riskera hälsan. En del andra byter arbetsgivare eller arbetsplats. Frånvaron till följd av arbetsorsakade besvär är också större bland kvinnor, framför allt inom regioner, och i andra hand inom kommunal sektor.

Detta visar att arbetsmiljön inte är jämställd, då verksamma i dessa kvinnodominerade sektorer, och kvinnor på hela arbetsmarknaden, utsätts för större risker att drabbas av arbetsorsakade besvär till följd av brister i den organisatoriska arbetsmiljön. Att cirka 80 000 kvinnor har

gått ner i arbetstid och nästan 100 000 kvinnor under en ettårsperiod varit frånvarande i mer än en månad från arbetet till följd av arbetsorsakade besvär är oacceptabelt. Utöver att arbetsorsakade besvär påverkar livskvaliteten för individen, bidrar minskad arbetstid och ökad frånvaro från arbetet till lägre inkomster, för både individ och samhälle. Det minskar också förutsättningarna att arbeta längre upp i åren för en trygg ekonomi livet ut.

Ett jämställt arbetsliv där kvinnor och män har samma möjligheter att arbeta med hälsan i behåll är en förutsättning för att på samhällsnivå kunna åstadkomma ett längre arbetsliv, där man arbetar längre upp i åldrarna. Det är en nödvändighet för att avsättningarna till pensionerna ska bli tillräckliga när medellivslängden ökar i befolkningen.

Idag har arbetsgivare i alla sektorer svårt att rekrytera kvalificerad personal, inte minst till välfärdens verksamheter inom vård, omsorg och utbildning. För att attrahera personal med rätt utbildning och kompetens behöver arbetsmiljön vara hållbar. En god kompetensförsörjning leder i sin tur till en bättre arbetsmiljö. Dessutom är en god kompetensförsörjning både inom den privata sektorn och till välfärden viktig för ekonomin och samhällsutvecklingen i stort.

Grunden för det goda arbetet är ett systematiskt arbetsmiljöarbete på arbetsplatsen. Ett systematiskt arbetsmiljöarbete ska bland annat bestå av regelbundna riskbedömningar, åtgärder och handlingsplaner för det som ska åtgärdas och uppföljning som visar på resultaten. Arbetsmiljöarbetet måste prioriteras och ges en högre status i diskussionen om resurser ute på arbetsplatserna. Ett systematiskt och kvalitativt arbetsmiljöarbete ger goda effekter på lång sikt. Sådant arbetsmiljöarbete är förenat med kostnader, men det är framförallt förenat med vinster. Inte bara för individer i termer av bättre arbetsvillkor och hälsa, utan även för organisationer och samhället i stort, i form av förbättrat arbetsutförande, lägre personalomsättning och bättre arbetsrelaterad hälsa.

TCO:s förslag

- **Inför hälsobokslut som ett krav i större verksamheter**

För in hälso- och arbetsmiljöfrågor i verksamheternas strategiska och ekonomiska beslut. Arbetsmiljöfrågor måste behandlas på ledningsnivå tillsammans med frågor om verksamhetens uppdrag och budget. Friskfaktorer bör redovisas i årsredovisning eller hållbarhetsredovisning. Att ledningen är engagerad i arbetsmiljöarbetet är en förutsättning för att det systematiska arbetsmiljöarbetet ska bli en integrerad del av verksamheten och få den status och de resurser som krävs.

- **Säkerställ effektiva sanktioner för brott mot reglerna om organisatorisk och social arbetsmiljö**

Efterlevnaden av reglerna för den sociala och organisatoriska arbetsmiljön måste öka. Behandla organisatoriska och sociala arbetsförhållanden som kan leda till ohälsa eller olyckor lika seriöst som fysiska risker i arbetsmiljön. Exempel på organisatoriska och sociala förhållanden i arbetsmiljön är arbetsbelastning, förläggning av arbetstid och kränkande särbehandling.

- **Inför en lag mot trakasserier i arbetslivet**

Regeringen bör tillsätta en utredning för att ta fram en arbetsrättslig lag mot mobbning och trakasserier i arbetslivet, så att den enskilde ska kunna få upprättelse och snabbare börja må bra.

- **Svensk lag bör slå fast allas rätt till ett arbetsliv fritt från våld och trakasserier**

Sverige bör ratificera ILO-konvention 190 om avskaffande av våld och trakasserier i arbetslivet. Konventionen slår fast allas rätt till en arbetsmiljö fri från våld och trakasserier, något som bör lagfästas i svensk rätt. Inför därför en ny bestämmelse i arbetsmiljölagen, om att "arbetsmiljön ska vara fri från våld och trakasserier" samt klarlägg och förtydliga att lagstiftningen även gäller våld och trakasserier från tredje part såsom till exempel kunder, patienter och anhöriga.

- **Värna skyddsombudens ställning**

Se vikten av ett engagerat och kunnigt skyddsombud. Arbetsmiljöarbetet är ett kvalitetsarbete som drivs i samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare. Här är skydds- och arbetsmiljöombuden oerhört viktiga. Skyddsombuden bidrar med ovärderlig kunskap utifrån sina och sina kollegors erfarenheter, en kunskap som annars inte alltid skulle komma till arbetsgivarens kännedom. De bidrar också till att driva arbetsmiljöarbetet framåt.

Mer om undersökningen

I denna rapport har TCO med hjälp av Arbetsmiljöverkets undersökning ”Arbetsorsakade besvär 2020” sammanställt uppgifter om arbetsorsakade besvär till följd av andra förhållanden än olyckshändelser, med fokus på yrkesverksamma som återfinns inom TCO:s medlemsförbund.

Arbetsmiljöverkets undersökning av arbetsorsakade besvär är en del av Sveriges offentliga statistik och genomförs av Statistiska centralbyrån (SCB), på uppdrag av Arbetsmiljöverket. Sedan 2008 görs undersökningen vartannat år. Undersökningen syftar till att kartlägga hälsoproblem som orsakats av arbetet.

Undersökningen ”Arbetsorsakade besvär 2020” genomfördes under perioden april till december 2020. Frågorna avser besvär man har eller har haft under det senaste året och uppgifterna är utifrån individernas egna upplevelser. Besvären kan ha uppstått under året eller under tidigare år. Frågorna ställs som tilläggsfrågor till SCB:s Arbetskraftsundersökning (AKU). Genom kopplingen till denna undersökning kan särredovisning göras för olika grupper i befolkningen.

Resultatet från undersökningen 2020 visar enligt Arbetsmiljöverket att nära var tredje sysselsatt person, 32 procent, har haft besvär till följd av arbetet under det senaste året, om man räknar ihop besvär till följd av olyckshändelser och besvär till följd av andra förhållanden.

Olyckor¹⁰ i arbetet står dock för en mindre andel av besvären. Fem procent av de sysselsatta har besvär till följd av olyckshändelse i arbetet och det är lika vanligt för kvinnor och män, medan 29 procent beror på andra förhållanden i arbetet än olyckshändelse. Andelen sysselsatta med besvär till följd av olyckshändelse i arbetet är enligt Arbetsmiljöverket oförändrad jämfört med föregående mätning (2018).

Andel med besvär till följd av andra orsaker är däremot högre jämfört med 2018. En skillnad är att andelen smitta har ökat, även om andelen är på en relativt låg nivå totalt sett. Fördelningen av orsaker till besvär av andra förhållanden 2020 liknar enligt Arbetsmiljöverket överlag fördelningen 2018.

I denna rapport fokuserar vi uteslutande på besvär till följd av andra förhållanden i arbetet än olyckor. I avsnittet om frånvaro ingår emellertid även frånvaro till följd av olyckor, men det är en så pass liten andel av den totala frånvaron att resultaten i form av skillnader mellan sektorer, kön och utbildningsnivå skulle kvarstå även om det var möjligt att rensa för frånvaro till följd av olyckor. Om något skulle det snarare ge ökade skillnader, eftersom olyckorna fördelar sig jämnt mellan kvinnor och män.

¹⁰ De arbetsolyckor som är orsak till besvär till följd av arbetet, är framför allt fallolyckor tillsammans med feltramp, lyft eller annan överbelastning.

Om TCO

TCO är en partipolitiskt fristående centralorganisation som samlar 12 fackförbund med över 1,2 miljoner medlemmar. Vår uppgift är att påverka politiken och samhällsutvecklingen för goda villkor i arbetslivet. TCO-förbundens medlemmar är både välutbildade och professionella yrkesutövare. De jobbar i landets privata tjänste- och industriföretag, kommuner, landsting, kyrka, statliga myndigheter och i den ideella sektorn. Bland yrkesgrupperna finns allt från ingenjörer och journalister till poliser, ekonomer och sjuksköterskor. Över 60 procent av medlemmarna är kvinnor.

Vill du veta mer? Gå in på www.tco.se

Tjänstemännens centralorganisation
Linnégatan 14, 114 94 Stockholm
Tel 08-782 91 00, tco.se

